

مشتی جلیلہ اسلامیک جریڈہ رسمیت

محرم الحرام سنہ ۱۳۳۹

عدد ۶۳

شمیڈیک آیدہ بر نشر اولنور

آلفیجی سنہ

— دارالحکمه نشریاتی —

اسلام متفکرلری

۱

ابوحامد محمد غزالی

۱۳

غزالی* جدید :

سبب ثالث — سبب ثالث تعلیمات باطنیه دن نشأت ایدن حیرتدر . غزالی بو مرضك علاجنی « القسطاس المستقیم » ده بیان ایدیور . [*]

سبب رابع — سبب رابع طریق تصوف . طریق تصوفه طالانلردن نشأت ایدن ضعف اعتقاد اربابی یا متصوفه نك فرقه ضالہ سی اولان ، هر نصابه متصوفه آردسنه قاریشان اباحیه شبهه لرندن بر شبنه ایله تعلل ایدیور ؛ یا خود مسلك تصوفه سلوك ایله برابر عبادته احتیاج زمانك كچمش اولدیغنی اورتیه قویویور .

مذهب اباحه محرمانی مباح قیلمقدرد . بومذهب ظهور اسلامدن اول ایرانده وار ایدی . نوشیروان زماننده قتل اولنان مزدك محرمانی اباحه ایتمش ایدی . ظهور اسلامدن صوكره مسلمانلر آردسنه محمده [۲] نامیله اباحیه مذهبی داخل اولدی . محمده بابك الحرمی ایله مازیار ناملرنده ایکی رئیسه تابع اولدقلرندن محمده بابکیه ، مازیاریه ده دینلیدی . خرمیه بابکیه نك دیگر برلقی ایدی ، معهود موم سوندرمه عادی بابك اختراعاتندن ایدی . اباحه مذهبی ابو نعیم اصفهانی (۴۳۰) و ابو حامد غزالی نك بیانلری وجهله بعض متصوفه یه ده داخل اولمش ایدی .

غزالی «متصوفه اباحیه حقنده بساط شرعی دوردیله ، احكام شرعی آندیله ، حلال و حرامی مساوی قیلدیله» دیور . اباحیه اعتقادلرنجه عابد برمنزله بالغ اولدیمی آندن عبادت ساقط اولیور ، آكا محظورات مباح اولیور .

غزالی عبادت زمانك كچمش اولدیغنی اورتیه قویان مسقطه یی اباحیه دن آیرمیه رق

[*] جریده علمییه ۵۷ عددیه مراجعت

[۲] محمده تفعلیل بابندن اسم فاعل صیغه سی ایله ده . قرمنزی کیدکلرندن بونامی آتشلردرد .

متصوفه اباحیه نك شبه لرینی یدی نوعه حصر ایله کیمیای سعادته شبه لرینك وجهنی ایضاح ایدیور ، احیاء العلومده و کتاب الغرورده ایسه اوچ نوعنی بیان ایلدیور .
احیاء العلوم ، جواهر القرآن کی مصنفاتی لسان عربییه واقف اولمیان عوام آکلامیه جنی جهته حضرت امام مجرد عوامك استفاده لری مقصیده بو ایکی اثر مهمندن صوکره عوامك طلبی اوزرینه کیمیاء سعادتق لسان فارسی اوزره قلمه آلمشدر . کیمیاء سعادتك مناسبی « روی از دنیا بگردانی و بخدای تعالی آری » [۱] دستوری ، قصه جه تبیل یعنی خلقدن حقه دونمك اساسی در : واذکر اسم ربك و تبیل الیه تبیلا . [۲]

غزالی کیمیای سعادته [۳] عنوان معرفتی درده حصر ایدیور :

۱ — کندی حقیقتی بيلمك .

۲ — حق تعالی بیلمك .

۳ — دنیانك حقیقتی بيلمك .

۴ — آخرتك حقیقتی بيلمك .

بواركان اربعه نك ایکیسی ظاهره ، ایکیسی ده باطنه تعلق ایدر .
ظاهره تعلق ایدن ایکی ركنك ایلکیسی امرخدای ادا درکه آکا عبادت دینیر ؛
ایکینجیسی ده حرکات و سکونات و معیشتده ادبی محافظه درکه آکاده معامله دینیر . باطنه تعلق ایدن ایکی ركنك رکن اولی قلبی اخلاق رذیلهدن ، مهلکاتدن تخلیه و تصفیه ؛ رکن ثانسی قلبی اخلاق فاضله ایله ، منجیات ایله تخلیه در . مهلکات راه دینده کی عقباتدر .
نفس بو عقباتی کچیرسه انسانده طهارت باطن حاصل اولور .

غزالی « من عرف نفسه » [۴] دستورینه اتباع ایدرک معرفت نفسی معرفه الله ایچون مفتاح قیلدیور ؟ اباحیه نك غلط و جهل لرینی یدی وجه ایله بیان ایدیور :

۱ — اباحیه الله ایمان ایتمزلر ، اللهی خزینه وهم و خیالدن ارادلر ، چون و چرا [۵]

[۱] یوزیک دنیادن چوره سین ، تکرری به دوندیره سین .

[۲] اللہك اسمنی ذکر ایت ، خلقدن چکابلوب بستیون الله دون .

[۳] عربجه یازلمش اولان کیمیاء سعادت یالکیز عنوان اولدن باخشدر .

[۴] بوسورصوفیه دن یحیی بن معاذ الرازیدن تحکیدر ، مرفوع اوله رق معروف دکلددر . بعضارنجیه

ینه صوفیه دن ابوسعید الخرازك قولیدر . حدیث اولدبغی ثابت دکلددر .

[۵] چون و چرا فصل ، ایچون دیمکدرکه کیفیتدن کنایه در . خدای ایچون - نه الکسر

تکرری دیمکدر .

میداننده جولان ایدر لر . بو کروه الهی بوله مینجه انکار وادینه دوشیور لر ، امر تدبیر و امر خلقی طبیعت و نجومه حواله ایدیور لر ، ظن ایدیور لر که بوعالم — بو حکمت ، بو ترتیب ایله برابر — کندولکنندن صادر اولمش در؟ یا ازیلدر ؟ یا خود فعل طبیعی در ، طبیعتک تاثیریدر . بونلر شوکیمسه به بکزر لر که کوزلی بر یازی کورسه بر کاتبدن ، بر قاردردن ، بر عالمدن بر میدردن صادر اولمقسزین آنی کنندی کندینه یازمش بر یازی صانیرلر ، یا خود « ازیلی اوله رق بویه یازمشدر » زعمنده بونلر لر . بر کیمسه نک حماقت وجهلی ، ضلالی بویه اولنجه فصل اولورده اوکیمسه راه شقاوتدن ، طریق خسرا ندن دور ؟ تدبیر عالمی نجومه نسبت ایدن منجملرک ، طبیعته نسبت ایدن طبیعیونک غلطلری ایشته بوقسمدندر .

۲ — اباحیه آخرته ایمان ایتمزلر ، عقابده ، شوابده اینامازلر . بونلر عندنده آدم دیگر حیوان کی ، نباتات کی در ، هلاک اولورسه ، فنا بولورسه بردها وجوده کینز . بوقسمک خطایی شودر که کنندی نفسلری بیلمدکلرندن آندن ، اوتدن نه آکلارلر سه کندولرندن ده آنی آکلارلر ! روحی انحق روح حیوانی ظن ایدر لر . حقیقت انسانیه اولان روحی ، روح انسانی بیلمزلر . بوروب ابدی در ، اکا اصلا فنا طوری اولماز ، یالکیز بدنن جدا دوش . ایشته آکا « موت » دیر بو فرقه روحدن غافلدر .

۳ — اباحیه اللهده ، آخرته ده اینانیرلر فقط ایمانلری ضعیفدر . بونلر شریعتک معناسی بیلمزلر . « اللهک بزم عبادتمزه نه احتیاجی واردر ، الله بزم قوللغمزدن مستغنی در ؟ بزم مصیبتمزدن اکانه ضرر کیر ؟ عبادت و مصیبتمز نظر باریده مساویدر . اوت عبادت ایدر ایسه نک آخرته بزه منفعتی ظاهر اولور ، عبادت ایتمز ایسه نک بزه ضرری اولماز . الله پادشاهدر ، خلقک عبادتدن مستغنی در . قرآن میننده « ومن ترکی فنا یتزکی لنفسه » ، « ومن جاهد فانما یجاهد لنفسه » [۱] وارد اولمشدر « دیرلر بو اباحی اویه صانیر که شریعت عملی الله ایچون امر ایدر بوقسه کندیمی ایچون امر ایتمز ،

بو اباحی شوخسته به بکزر که دوقفور آکا برهیز ایت تاکه خسته لمدن قورتیله سین » دیر اوده « برهیز ایتسه سکا بنم برهیزمدن نه فائده واردر » دیر .

اوت آتک برهیزندن دوقفوره بر فائده یوقدر ، لکن برهیز ایتسه کندوسی هلاک اوله جقدر ، انک هلاکی دوقفورک احتیاجندن طولای دکل ، بانه که برهیز ایتدیکسندن

[۱] ترکی ایدن انحق نفسی ایچون ترکی ایدر ؛ مجاهده ایدن ده ینه آنحق نفسی ایچون مجاهده ایدر . ترکیه نفس نفسی رزائل اخلاقدن تطهیر ایتکدر .

ناشیدر . دوقطور اكا دلالت ایتمش ، یول کوسترمشدر ، دلیله آندن نه زیان کلیر ؟ او هلاک اوله جق در . مرض دنیا بدن هلاک ایدر . بدنك مرضی بوجهانده آنك هلاکنه سبیدر ، قلبك مرضی ده اوجهانده شقاوته (خبیث و خسرانه) سبیدر . فصل علاج و پرهیز سلامت بدنه سبب ایسه اطاعت ، معرفت ، معصیتدن پرهیزده قلبك سلامتیه سبیدر .

غزالی او چنجی شهبه یی احیاء العلومده مختصر صورتده بیان ایدیور : « الله بنم عملمدن مستغنی در . نفسی یورم » سوزلرینی حکایه ایله اکتفا ایدیور .

۴ — اباحیه شریعتی بوجه ایله ادراك ایدوب خطا ایدرلر : شرع « قلبی شهوتدن ، حب دنیادن ، غضبدن تطهیر ایت » دیه امر ایدر . بوممكن میدر ؟ انسان بوصفقتلر اوزره یارادلمشدر . بو امر عادتا سیاه کلیمی بیاض کلیم یایمق ایچون بهوده اوغراشمشدر . قلبك بوصفقتلردن خالی اولمسی محالدر ، بونلر ایله مشغول اولمق محالی طلب ایتمکدر . دیمک که شریعت ممکن اولیان برشیئی تکلیف ایدیور .

بوفرقة بيلمز لركه شرع شريف بوصفقتلرك بالكلية قلبدن ازاله اولنمسی ، كوكندن قلع ايدلمسی تکلیف ایتيور ، بلکه شهوتی ، غضبی تعدیل ایتمکی ؛ عقل و شرعه انقیاد ایتمی حیثیتیه ماده لرینك قلع اولونمسی تکلیف ایدیور ؛ بوايسه ممکندر بر جوق ذوات بوكا واصل اولمشلردر .

غزالی بودردنجی شهبه یی ده احیاء العلومده ذکر ایدیور .

۵ — اباحیه اللهك صفتلرینی بيلمز لر ، « الله كريم ورحيمدر ، هر نه اولور ایسه اولسون بزه رحمت ایدر » دیرلر ، بيلمز لركه خدای متعال وهاب اولدینی کبی شدیدالعقابدر . ستار وغفار اولدینی کبی جبار وقهاردر ؛ محسندر ، رازقدر ، فقط کسب ایتیمجه ، سعی ایتیمجه رزق ویرمیور . بوفرقة کورمیورلرمی که بر جوق خلقی بوجهانده خسته لغه ، آجلغه مبتلا قیلور . کریم ورحیم اولمغه برابر کورمیورلرمی که حرث و تجارت اولونمده مال اله کچمیور . جهد اولونمده علم اکتساب اولنیور . اللهك كريم ورحيم اولدینی بیلدکلری حالده طلب دنیاده اصلا قصورده بولونمز لر ، « تجارت و حرثه لزوم یوقدر ، رزق ویرر » دیمز لر حالبوکه نظم جلیل موجیمجه رزاق عالم رزقلرینی ضامندر .

جناب حق امر آخرتی عمله ، سعيه ربط ایدیور ، بونلر دنیاده کرم خدایه اینانیموب رزقی طلبدن واز کچمیورلر . « ارتق آخرت حقنده کی سوزلری باطلدر » سوزلری لقلقه لسان ، محض هدیانددر .

۴ — اباحیه کندولرینی بیلیمز لر ، ضرورلری بر درجه وارمشدر که کندولرینی منتهی و مکمل بیلیر لر . « بز بریره بالغ اولدق که اصلا معصیتیمز بزه ضرر ویرمن ؛ بزم دینیز قلتینه [۱] ایریشمیشدر . بو مقدار صون نجاست قبول ایتمز ، بزم احوالمر دریا کی در . اورایه نجاست قاریشمقابه مردار اولماز » دیر لر .

بونلر او یله جاهلردر که کندیلرینی دریا کی تصور ایدر لر ؛ بالفرض بر کیمسه آنلره حرمت و تعظیم ایتمسه ویا آنلرک حشمتنه بر نقض ایراث ایتمسه ، شرفلرینه خلل ایراث ایدمک جزئی بر شیء سویلمسه شدله عداوت ایدر لر ؛ بر کیمسه اللارندن بر اچقه سنی ویا بر لقمه سنی آله جهان باشلرینه طار کلیر ، عالم کوزلرینه ظلمت اولور ، بونلر مردلکده ، انسا نلقده قلتین اوله میور لر بو کی شیلره تحمل ایدمه یوب نفسلرینک انده عاجز شهوت و غضبلرینک تحت تصرفده اسیر اولور لر . یا بو ضرور آنلره نادن حاصل اولور ؟ بود عوی فصل مسلم اولور ؟ بر کیمسه عداوت ، شهوت ، ریا بنم دائرهمه طولاشمز ، بن آنلردن یری یم دیسه اوده بومغرور لر زمره سندن اولور . نادن معلوم اولور که بو کروهک اوزلری ابلیسک انده دکلدر ، کندولری ابلیس انده جوال دکلدر . درجه لری انیا و صدیقین درجه لرندن ده اعلیدر ؟

بونلرک جهل و غلطی شوندن ظاهر اولور که انبیاء کرامدن بر زله صادر اولسه نیچه سنه لر خطاب وزله سبی ایله نوحه و بکا ایدر لر . صحابه صدیقین علو درجه لرله برابر

[۱] قلتین قافک ضعی ولامک تشدید ایله قله نک تشبیه سی در . قله دستی دیکلدر . بعضلرنیجه قلتین لدی الحساب یتیم ایکی بیک قیه صو استیعاب ایدن حوض وامثالی شیلردر . اصحاب سنن ایله امام احمدک روایت ایتمک « اذا بلغ الماء قلتین لم یحمل خبثا » حدیث شریفی موجب نیجه امام شافعی (۲۰۴) عندنده ایکی قله صونخس قبول ایتمز .

بو حدیث شریف لفظا و معنی مضطربدر ، لفظنده یعنی مثننده و سندننده اختلاف بولندی کی معناسنده ده اختلاف واردر ، حدیث مزبور حقنده اهل علمدن بر طاقلری سویلمشدر لر . بوکا مبنی ابن عبدالبر « حدیث اثر اعتبارله ثابت دکلدر » دیور . حجة الله البالغه ده بیان اولندیغنه کوره حدیث مذکور سعید بن المسیب (۹۴) و زهری (۱۲۲) عصر لرنده ظاهر و منتشر اولدیغندن امام ابوحنیفه ایله امام مالک (۱۷۹) بو حالی حدیثده قدح عد ایتمکله آنکله عامل اولماشملر ایدی . فقط امام شافعی بو حال قدح عد ایتمکله بو حدیث ایله عامل اولور : ولیکل وجهه .

غرائی شافعی المذهب اولقله مذهبی مقتضاسنیجه اباحیه نک حالی قلتین ایله تصور ایدیور . شافعیه نک عاداتی بویله در ننه کیم حافظ ذهبی (۷۴۸) ده صره سی کلنجه « وهذا باب واسع اذا بلغ قلتین لم یحمل خبثا » دیور .

صغائر دن خذر ایدرلر . حتی شبهه دن قورقه رق حاللن بيله ال چکرلر . بيلمزلرمی که کندولرینک درجه لری بو ذواتک مرتبه سنه نسبت قبول ایتمز درجه دوندر . نهیه خوف و خشیت ایله الله تعالی نك جلال و هیبتندن خذر ایتمورلر ؟
بوفرقه شویله دیورلر :

انبیایه معصیت ضرر ویرمز ، انلرده قلتین مرتبه سنه بالغ اولمشدر ، انبیانک معصیتدن معصوم اولملری خلقی ارشاد ایچون ، خلقک مصاحقی ایچون ایدی . خلقک فسادندن بکانه ؟ فقط انلره شویله دیر : سزده سائر خلق سزی کوروب ، صیان ایتماک ایچون ، معصیت خصوصده خلق سزه تابع اولماق ایچون سزکده معصیتدن احتراز ایتمه کز لازم گلزمی ؟ معصیتک پیغمبره ضرری اولمیدی ذات شریف لری کلفت تقوایه مبتلا اولورمی ایدی ، صدقه مالندن بر خورمائی بيله مبارک آغزندن آتارمی ایدی ، اگر خورمائی بیش اولمیدی خلقه اندن نه زیان کایر ایدی که خورمائی اکل مباحدر . شاید نفس الامرده ضرری وار ایسه نهیه سزه خمر قدح لری ضرر ویرمور ؟ سزک درجه کر ایله پیغمبر درجه سی ارده سنده کی تفاوت یوز قدح خمرک بر خورما ایله اولان تفاوتندن زیاده دکلدر . پیغمبر بر صویه تشبیه اولنور ، بردانه خورما ایله تغیر ایدیور ، سزلر ایسه دریایه بکزه یورسکزن نیجه قدح شرابلر ایله تغیر ایتمورسکزن .

بونلره لایق اولان خصوص بتون دنیانک احمق لری انلری مسخره ایله مقدر . صد حیف که زمرة عقلا انلر کی اولانلرک سوزلرینی دیکه یورلر ، هزار افسوس که بویله کسانک سوزلرینه خنده ایله مقابله ایدیورلر .

احصا یقین ، ارباب دین آنلردر که دائماً نفسلرینی کوزه دوب عقلت تصرفندن ، شرع منیرک احکامندن ایلوو کیتملر . چونکه نفس مکار ، غدار ، حيله کار ، بدکاردر . دائماً « بن مطیع و متقادم » دیر نفسک لاف و کذافه قانما می . نفسک بودعواسنه قازشو آندن مدعا سنک صدقنه مطابق برهان طائی ایتمی . صدقه دلالت ایدن بینه آنجق نفس کنیدی حکمنده اولیوب شرع شریف حکمنده اولمق در . نفس طوعاً ، رضاءً حکم شرعه تابع اولورسه قولنده صادقدر . اگر طلب رخصت ایله ، تأویل ایله ، حيله ایله مشغول اولور ایسه بنده ابلیس اولوب دعوای ولایت ایدیور دیمکدر . ذکر اولسان برهانی آخر عمره قدر طلب ایتمی یوقسه مغرور و مغبون اولوب هلاک اولور . نفسی کوزه تمک ، شرع انوره مطیع قیلمق اسلامیتک ایلک درجه سیدر .

غزالی بوالتیجی شبهه ای احیاء العلومده شویله ایضاح ایدیور : بوفرقه « جوارح ایله

اولان اعمالك وزنى يوقدر . آنجى قلوبه نظر اولمور ، قلوبلر بىر محبت خدايله واله و حيران ، معرفت خدايه واصل و سيران در . بى دنيايه ابدان بى ايله طالور . قلوبلر حضرت ربوبيتده مواظبتده در . بى شهواته طواهر ايله مقرون ، قلوب ايله مقرون دكلز « ديرلر . كندولر بى رتبه عوامدن مرقى بر مرتبهده كوريرلر ، اعمال بدنيه ايله تهذيب نفسدن مستغنى زعم ايدرلر . طريق باريدكى قوتلر بى بى شهواتك آنلرى طريق باريدن منع ايدمه حكى تخیل ايدرلر . كندى درجهلر بى انبيا درجهلر دن عالى كوريرلر . چونكه زله واحده انبياي طريق باريدن منع ايدور . اندن طولايي سيللر جه اغلايورلر ، نوحه ايدورلر .

۷ — بوكروه ايله كيمسه لدر كه كچن سبه لدرن هيچ برى ايشتماشلدر . انجى طريق اباحيه سلوك ايله فسق و فجور مذهبه ذاهب اولان ، باطل و مزيف كلمات ايله دعواي تصوف و ولايت ايدن ، متصوف تاج و خرقيه سنى كيان بر زمردى كورسه لر بوضع سنيغ ، بوترز قيسح انلرك خوشنه كيدر ؛ انلرك طبعده شهوت و بطالت غالب اولمغه برفساده قارشو « بكا بوفسادك عقوبتى عارض اولور » ديه تفكر ايتمهك طبعلى راضى اولماز ؛ اوفساددن طولايي انلرده ندمت حسى اويانماز ، حتى بر حديث شريف ايله اوفساد مين اولسه ييله اكا قارشو « اوفساد دكلدر ، حديثده تهمت وارد » ديرلر حالو كه حديثده بيايملر ، تهمتده بيايملر . بونلر اوغافلدر كه شهوات نفسانيه ايله درونلرى مشغولدر . ابليس انلره ظفر ياب اولمشدر . بطالته محبت ، شهوانه تبعيت ايتمك ، مريضيه رضا كوسه لرمك كى آرزوى طبعه متمایل اولور . بو فرقه نصيح ايله صلاح بولماز ، چوغنك قلوبلرى پرده ايله اورتمش ، قوللرى طيقانمشدر : كوكللى دويمز ، قوللارى ايشتمز اولمشدر . اباحيه زمردنه سبب اباحه لرى جهلدر : يا اللهى بيايملر ، يا كندولر بى بيايملر ، يا شريعت ديئان طريق حقى بيايملر . طبعه اويغون اولان جهلى ازاله نه مشكلدر !

غزالي احیاده صوفیه متشیه اولان اباحیه لك غرور و غفلى صایلمز ، هر نوعنك مبناسى قواعد علمى اقتادن ، دين و علمده متقن اولوب اقتدابه صالح بر شيخه اقتدادن اول مجاهده [۱] ايله اشتغال ايتدكلرندن بتون غرور و غفلتلىك مبناسى اغاليظ .
 (۱) مجاهده نفسى مألوفانندن كسرك ليل و نهار هوا و هوسنك خلافه اجبار ايتكدر ، عادتا كوتوكى امر ايتمى اعتباريله — « اماره » صفى ايله و صقلان نفسى ايله مجادله ايتكدر ؛ نفسى شرع و عقله رام قيلمى ايجون اوغراشمق در .
 رياضت اغراض شهوانه دن اعراضدر ، يا خود صلا و صومه مداومت ، كيجه و كوندوز اثم و لومى موجب اولان حالندن كندى حفاظه ايتكدر .

ابلیسه [۱] و وسوس شیطانیه در مادیات

غزالی کرک احیاده ، کرک کیمیای سعادتده ، کرک الکشف والتبیینده ، بغدادی آرسنه قاریشان دلیجه بغدادی کی متصوفه ارسنه کیرن اباحیه نک خطا و جهلارینک وجهی بوجه سابق بیان ابتدیی حالده سقوط عبادتک استناد ابتدیی اصلره تعرض ایتیمور . هر هانکی بر مسئله ، استناد ابتدیی اصلر بینمدکجه ، هیچ بوجهله کرکی کی ایضاح اولنه ماز . بر مسئله علمییه بی ایضاح تمامیه تحلیلله منوطدر . متصوفه ارسنده عبادتک سقوطی مسئله سی پک اسکیدر . رساله قشیر به ده بیان اولندی و جهله جنید بغدادینک (۲۹۷) مجلسنده بری باب معرفتدن دم اوریر ، « عارف بالله اولان ذات بر وفق روان و تقرب خدادن حرکات و عباداتی ترک واصل اولور » ، « رقصه سی » دائرة تکلیف خارجه چیتار « دیمسیله صوفیه اولوسی جنید بغدادی بو سوز بر قوم بد فرجامک کلام خامیدر که انلر اسقاط عمله قائل اولمشلاردر ، انلرک بوجراتی پک بیوکدر . سرقت وزنا ایدنلرک حالی بوتقوه هاته جرأت ایدنلرک حالندن هالییدر دیش ایدی . متصوفدن بر قسمی « عارف حق مشاهده ایدرسه شوق حق ایله مجذوب اولورده رسوم ایله اشتغال جائز اولماز ، بو حالده افاقت زمانه قدر ظاهر رسوم ساقط اولور ، افاقت زماننده ثمانه قدر عبادات واجب اولور ؛ معبودینه نظر ایدن عبادتندن ، عبادتیه نظر ایدن معبودندن ساقط اولور » دیور .

عبادتک سقوطی مسئله سی متصوفه ارسنه کیردیکی کی اهل انظار ارسنده کیرمش ، باطنیه جه عمده عدلولو مشدر ، بونلر نظر نده حقایق بیلان خواصدن یعنی عارفیندن و یا واصلیندن و یا اهل حضرنندن [۲] و یا کندوسی ایچون عادات خرق اولنان ذواتدن و یا ائمه باطنیه لایق [۱] .
[۱] اغالیط اغلو طه نک چی در . اغلو طه انسانی مغلطه به دوشورن مسئله در که یا کلتاج دیمکدر . اغلو طه منهی و ممنوعدر .

[۲] عارف ایله واصل قریباً ذکر اولنه چقدر . حضرت تعبیرنده کی نکته شویله ایضاح اولنور : قول دائماً حضور باریده بولور ، بوی بیلان کیمسه حضرت الهیه ده بولمش اولور . حضرات الهیه اصحابی اشته بوزواتدر . حضرات الهیه اصحابی مختلف درجه لره آیریلیر : بر قسمی آتقی فرائضده ، بر قسمی آتقی نوافلده ، بر قسمی بتون عبادات مشروعه ده ، بر قسمی لیل ونهار حضرت داخل اولور .

دیگر برایضاحه کوره جناب باری به نسبتله بتون اشیا هر مرتبه ده علی التفصیل حاضر و مشاهددر : چونکه غیب مخلوقه کوره در ، حضرت جناب حقل اطوار مختلفه ده ، مراتب متنوعه ده حضور و ظهوری دیمکدر . نته کیم بتون مأمورین دولت سلطانتک مراتب متنوعه و اطوار مختلفه ده ظهوری دیمکدر که هبسنک امری ، نهی ، فعلی پادشاهک امری ، نهی ، فعلیدر . حضرات خمس بواضا ، منی در . نته کیم قریباً بیان اولنه چقدر .

و یا نظرده ماهر اولان متکلمیندن و یا فلسفه ده کامل اولان فلاسفه دن عبادات ساقط اولور .

سقوط عبادات مسئله سنده بالخاصه فلسفه نك تأثیری واردر . منشئ ده اصول نلشه دن عبارتدر : ۱ - کمال نفس مجرد کالات علمییه ایله حاصل اولور ، عبادات وسیله در . ۲ - کندولرنده کالات علمییه حاصل اولمشدر . ۳ - کندولرنده حاصل اولان علم ایله استکمال نفس حصول بولمشدر . اصول نلشه نك اوچی ده ناقصدر :

اولا — کمال نفس مجرد کالات علمییه ایله ، یالکنز معقولاتی بیلیمک ایله حاصل اولماز ، کمال نفس ایچون کمال علم قدر کمال اراده ده لازمدر .

نفسک کالی ایچون اشرف معلومات اولان معرفه الله قدر اشرف مقاصد و اعمال اولان محبة الله و عبادة الله لازمدر . کالات بشریه کالات علمییه دن عبارت دکدر . بلکه آنکله برابر کالات اراده ده مقتضی در . انسان نصل افکارده حتمه وصولی غایه ایدنش ایسه افعالده ده خیره وصولی غایه ایدنمشدر . برینی الله ایتمکله کالات بشریه نك حصولی میسر دکدر ، کالات علمییه نك غایه سی معرفه الله ، کالات اراده نك غایه سی محبة الله و عبادة الله در . معرفه الله فو قنده بشقه برحق ، محبة الله و عبادة الله فو قنده بشقه بر خیر یوقدر . منتهی الفایات معرفت خدا ، محبت و عبادت خدادر . شوق قدر که عبادت معرفت ایله مسبوقدر . چونکه اول امرده مراد مقصود اولان جناب حق بیلیمک ، معبود حقه نه وجهله عبادت اولنه جمعی بیلیمک ؛ ثانیاً معبود حتمه امر معبود وجهله عبادت ایتمک ایجاب ایدر :

عمل بی علم باشد جهل مطلق * بجهل ای جان شاید یافتن حق [۱]

عبادت تعظیم واجلال باریدر ، الله قارشو نذل و خضوعك اقصى الغایه سی در .

روح عبادت اخلاصدر . ریا اخلاصه منافی در [۲]

[۱] علمسز عمل جهل مطلق دیمکدر . ای جان ! جهل ایله حق بولمق میسر اولماز . [۲] وما خلقت الجن والانس الا ليعبدن نظم جلیلنده کی « ليعبدون » لفظ شریفی ابن عباس رضی الله عنهما « الا یقربوا بالعبادة طوعاً و کرها » ایله تفسیر ایدور . نه کم ابن جریر ، ابن کثیر علی ابن ابی طلحه طریق ایله امام المفسرین ابن عباس رضی الله عنهما نك « تفسیر بنی نقل ایدور لر . ابن جریر بوقولی تصویب ایدور . تفسیر ابن عباسده « الا لیطیعون » ایله تفسیر اولومشدر . علی القاری نك ابن عباسه اسناد ابتدکی « الا لیرفون » تفسیری ابن جریردن ، مجاهد دن منقولدر . ابوالسعود مرحومك بیانی وجهله بونفسیرك مداری « کنت کثراً مخفیاً فاحببت ان اعرف » حدیث -

ثانیاً — فرض ایدم که کل نفس مجرد علم ایله حاصل اولسون، عجیباً بو علم، مطلق بر علم می در؟ هر اصل معلوم اولور ایسه اولسون، او معلومه فصل علم تعلق ایدرسه ایتسون دیمک می در! نفسک کانی، سعادت می موجب اولان علم علم بالله در، یوقسه فلاسفه نك ظن ایتدکاری کی مابعد الطبیعه علمی، وجود بما هو وجود ویا وجود من حیث انه وجود — L'être en tant qu' être دن [۱] باحث اولان بر علم دکدر. بونده شبهه یوقدر.

ثالثاً — کذب اولرنده «علم بالوجود بما هو وجود» ک حاصل اولدینی ده مسلم دکدر. چونکه فلاسفه طبیعیانه طالب آنکه متمیز اولمشلدر فلاسفه نك الهیات حقنده سوزلری از اولقه برابر خطالری، جهلالری، ضلاللری چوقدر. فی الواقع فلاسفه نك غایه مطلوبلری کال نفس ده مقولاتی احاطه، مجهولاته اطلاعدر. بوکا مبنی فلاسفه شرایعدن مقصد یا اصلاح دنیادر؛ یا نفسی علمه مستعد قیلمق ایچون تهذیب نفسدر، یا عقلیاتده معادی تمثیل و تفهیم ایچون امثالدر «دیورلر. بو اساسه مبنی حقیقت علمه واصل اولانلره شرایع ایله عمل واجب اولیور چونکه بونلرجه عمل انبیایده واجب دکدر. انبیسانه، عمللری، امتلرنک بو خصوصده کذب اولرینه اقتدا ایتلری امتلرینه اولان تبایعک تمامندن، انبیسانک عمللری ده تمام تبلیغدن نشأت ایتشدر یوخسه اوزرلرینه واجب دکدر بوندن طولانی واصلینه، الفینه عمل واجب اولماز. بو قسم متصوفه ایله باطنیه بوایده فلاسفه ایله برلشیورلر. فلاسفه موافقت ایدن متصوفه غایه عبادات حصول معرفت در زعمنده بولنه رق «معرفت حاصل اولونجه عبادت ساقط اولور» دیورلر. «واعبد ربک حتی یأینک الیقین» نظام جلیانده کی یقینی معرفتدن عبارت ظن ایدیورلر.

ازمیری

اسماعیل حق

— مرویسی در، بونکه بر امرینه معتبر اولان معرفت عبادت خدا ایله حاصل اولان معرفتدر. کلی مجاهدک قولی حسن کورپور. «الایوحدون» تفسیری ده کندوسندن روایت اولینور. مجاهدن «الالامر والنهی» دیده دیگر بر تفسیر روایت اولونمشدر. ابن جریردن «الایعلموا ما جئتم علیه من الشقوة والسعادة» عبارده می ده منقولدر. حدیث مروی موضوعدر: کافی السخاوی.

[۱] بر کیفه مالک اولمی، بر عرض اولمی، شویله اولمی، بویله اولمی حیثیتیه دکل، بلکه محضا وجود اولمی حیثیتیه وجوددن باحث بر علم دیمکدر، علوم سائره وجوددن مختلف صورتده بحث ایدر مثلاً حساب عدد اولمی، میخانیک حرکت ایتمی، کیمیا بسیط و مرکب اولمی، حیثیتیه وجوددن بحث ایدر.